

Ата-аналарға кеңес беру Сөйлеу құзыреттілігін, мақалдарды қолдану арқылы сөйлеуді байыту

Өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің жаңа ұлттық жүйесі білім берудің техникалық және ақпараттық жабдықталуының әлемдік деңгейін Ана тілі мен мәдени құндылықтардың басымдығымен ұштастыруға тиіс, бұл жеке тұлғаның да, тұтастай алғанда қоғамның да этномәдени сұраныстарын іске асыруды қамтамасыз етеді. Коммуникативті-тілдік құзыреттілік қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу үшін ауызша қарым-қатынастың әртүрлі құралдарын қолдануға, тілдің қажетті құралдарын таңдауға және оларды ойындарда, шығармашылықта және басқа да іс-шараларда қолдануға мүмкіндік береді. Бәлкім, тілдік шығармашылықтың бірде-бір түрінде мұндай күшпен және мақалдардағыдай көп қырлы халық даналығымен көрінбейді.

Мақалдар -адам мінез-құлқының барлық аспектілерін, оның мінез-құлқының ерекшеліктерін ашатын ауызша халық шығармашылығының ең көне жанрларының бірі. Мақалдар кез-келген ұлттың адам жанының тереңдігіне жетеді, өйткені барлық ұлттардың ауызша шығармашылығы бірдей даму жолынан өтті. Әлем халықтарының тарихи жолының әртүрлі кезеңдері мақал дарда-даналық қоймасында жалпы көрініс формаларына ие. Халықтың мәдениетіне ену дегеніміз- бұл халықтың тарихымен, оның өмір салтымен, әдет-ғұрыптарымен және дәстүрлерімен таныстыру. Ақылы жоқ халық-жансыз дене!

Қазақ мақал-мәтелдерінің тамыры мыңдаған жылдардан бастау алады. Бұл қазақтардың көшпелі өркениеттің мұрагерлері екендігіне байланысты. Сондықтан қазақтардың ауызша халық шығармашылығының өзіндік ерекше бояулары мен өзіндік ерекше дыбысы бар.

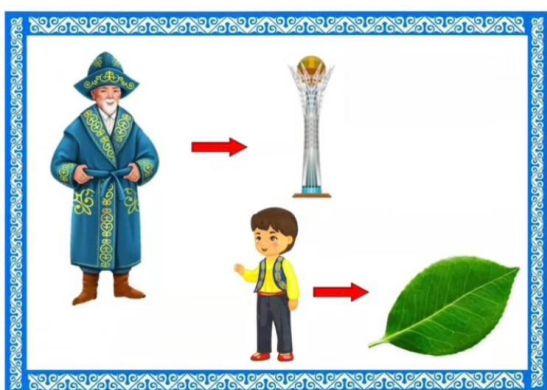
Қазақ мақалдары-көшпелі халықтың көрегендігі, көрегендігі мен даналығының көрінісі. Көптеген ғалымдар қазақ ауызша халық шығармашылығын зерттеумен айналысты. Көрнекті этнограф, фольклорист-географ г. Н. Потанин көптеген жылдар бойы қазақ фольклорлық шығармаларының жинағында көрініс тапқан ,Қазақстанның ауызша халық шығармашылығын зерттеді Ш.Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев. ғалымдардың, ақындардың, ағартушылардың еңбектерінде ауыз халық шығармашылығы арқылы бала ана тілін меңгеріп қана қоймай, оның сұлулығын, нақтылығын игере отырып, өз халқының мәдениетімен танысып, ол туралы алғашқы әсер алатынын атап өтті.

Қазақ мақалдардың қайнар көздері әр түрлі. Олар халықтың өмірі мен еңбек өмірінен пайда болды. Мақалдардың негізгі бөлігі әдетте ұлттық негізге мықтап бекітілген. Қазақ мақал-мәтелдерінде Халық адам ұстануға тиіс адамгершілік нормаларын бекітеді: еңбекқорлық, патриотизм, өзара көмек, батылдық. Ол адамның жамандықтарын айыптайды: жалқаулық, қорқақтық, мақтану, ашкөздік. Мақалдар халықтық қуаныш пен қайғы-қасіретті, даналық пен

өмірлік тәжірибені білдірудің кең таралған түрлерінің бірі ғана емес, сонымен бірге моральдық нормалардың өзіндік кодексі болды, бала кезінен бастап қартайғанға дейін тәрбиеде маңызды рөл атқарды. Қазақ мақалдардың тақырыбы көп қырлы. Ол өмірдің барлық аспектілерін қамтиды: күнделікті өмірден бастап тарихқа, өнерге дейін. Балалармен жұмыс жасауда шағын фольклорлық формаларды қолдану балалардың сөйлеу әрекетін қалыптастыруға көмектеседі, сөздік қорын байытады және нақтылайды, ана тілінің бейнесі мен түсініксіздігімен танысу арқылы басқалардың сөйлеуін түсінуді жақсартады. Жұмыстың жаңалығы-қазақ халқының этномәдени мұрасымен танысуда көрнекі модельдеу әдісін қолдану мүмкіндіктері ашылды. Балалардың танымдық қызығушылығын арттыру және зияткерлік – шығармашылық әлеуетін ашу үшін қазақ ауызша халық шығармашылығының (мақалдар, жұмбақтар, жаңылтпаштар) туындыларын пайдалану бойынша жұмыс енгізілді.

Көптеген халық мақал-мәтелдерінің ішінен біз балалардың іс-әрекетімен бірге жүретін және олардың сөйлеуін байытатындарды таңдаймыз. Әр түрлі іс-шаралар барысында балалар тиісті жағдайларда мақал-мәтелдердің мағынасын түсінуге үйренеді. Көрнекі модельдеу әдісі мақал-мәтелдермен танысуда үлкен маңызға ие. Мақалдармен жұмыс жасауда схемалар мен модельдерді қолдану мектепке дейінгі балалардың визуалды-бейнелі ойлау ерекшеліктерімен де ұсынылады. Бұл әдіс балаға дерексіз ұғымдарды көрнекі түрде ұсынуға, олармен жұмыс істеуді үйренуге көмектеседі. Сызбалар-бұл танымдық мәселелерді шешу үшін визуалды, моторлы қолдану әрекеті. Балаларды мақалдармен таныстыруда визуалды модельдеу әдісін қолдану мағынаны түсінуге және оларды есте сақтауды жеңілдетуге көмектеседі. Сабаққа адамның жұмысын немесе оның кез-келген әрекетін бейнелейтін бір сурет таңдалады. Сіз мақалды алып, оның мағынасын ашатын бірнеше сызбаны таңдай аласыз. Осылайша, мақал-мәтелдің мағынасын түсіну ғана емес, сонымен бірге оның жалпылануы мен түсініксіздігі де жүзеге асырылады. Сонымен қатар, мақалдарға иллюстрацияларды қолдану

балалардың көрнекі бейнелерін кеңейтеді, ойлау тәсілдерін, шығармашылық қиялын дамытады. Осындай дайындық жұмыстарынан кейін мақалдар мен иллюстрацияларды балалар өздері жасай алады. Мақалдар сөйлеудің дыбыстық жағын пысықтау үшін қолданылады. Олар жеке ауыр дауыссыз дыбыстардың, әсіресе ана тілінде жоқ дауыссыздардың айтылуын қоюға

көмектеседі. Өз сөзінде мақал-мәтелдерді қолдана отырып, балалар өз сезімдерін анық, қысқа, мәнерлі түрде білдіруді, сөйлеуін интонациялық түрде бояуды үйренеді. Сөзді шығармашылықпен қолдана білу, затты бейнелі түрде сипаттай білу, оған жарқын сипаттама беру қабілеті дамиды. Мақалдар сөйлеу мен ойлаудың органикалық үйлесімін айқын көрсетеді. Мектепке дейінгі балалар мақалдың

мазмұнын тыңдай отырып, белсенді сөйлеуді жетілдіреді және ойлауды дамытады. Арнайы ұйымдастырылған сөйлеу және шығармашылық тапсырмалардың көмегімен балаларға мақал-мәтелдің не туралы екенін анықтауды немесе мақалды тиісті сөзбен аяқтауды ұсынамыз, ал қиындық туындаған жағдайда бірнеше

ұсынылған нұсқалардың ішінен дұрыс жауапты таңдауды сұраймыз. Біз сондай-ақ ойлау мен есте сақтауды дамытуға арналған тапсырмаларды ұсынамыз. Мысалы, "Суреттен мақал тап: мысалы «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің»

Сондай-ақ, балаларды мақал-мәтелдермен таныстырған кезде біз дидактикалық ойындарды қолданамыз: "Сурет бойынша мақалды біл", "Мақалды суреттеп, біл". Біз өз жұмысымызда балаларды сөздердің тікелей және бейнелі мағынасын қарастыруға үйретеміз, әр мақалға баланың өміріндегі жағдайды таңдаймыз, көрнекілік пен практикалық әрекетті қолданамыз. Балаларды мақалдарды фольклорлық жанр ретінде қабылдауға баули отырып, біз жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерін, бейнелі ойлауды дамытамыз, сөйлеуді байытамыз, бұл жұмысты әр баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру үшін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік беретін түрлі әдістерді қолданамыз. Мектепке дейінгі балалармен жұмыста мақалдармен танысудың әртүрлі әдістері мен әдістерін қолдану нәтижесінде қорытынды жасауға болады:

1. Ұлттық мақалдарды зерттеу ана тілінің құндылықтарын игеруге көмектеседі, әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттесуге дайындайды, қоршаған әлеммен ауызша және вербалды емес тәсілдермен байланыс орнатуға үйретеді.
2. Балаларда танымдық және сөйлеу белсенділігінің деңгейі жоғарылап, сөздік қоры кеңейеді.

3. Мақалдарды қолдану балалар үшін жұмысты қызықты етеді және материалды игеру деңгейін арттырады. Осылайша, халықтың өмірлік тәжірибесін бейнелейтін мақалдар балаларға халық тарихы мен жанын тереңірек түсіну үшін құнды ақпарат береді, оқыту мен тәрбиелеудің керемет

құралдары болып табылады. Балаларды мақалдарды фольклорлық жанр ретінде қабылдауға баули отырып, біз жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерін, балалардың бейнелі ойлауын дамытамыз, ана тілінің сұлулығын танудың қуанышын сезінуге мүмкіндік береміз. Біз өз халқының сұлулығын, ұлылығын, даналығын түсінген, халық шығармашылығының үздік үлгілерінде тәрбиеленген әртүрлі халықтардың фольклорлық мұрасына сіңген интернационализм рухы сіңірген бала өз елінің патриоты болып өседі және басқа ұлттардың тарихы мен мәдениетіне құрметпен қарайды деп сенеміз.